

УДК 364.48

Соціологічні науки

Сасіна Людмила Олександрівна

Харківський національний економічний
університет ім. С.Кузнеця, Харків, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Анотація. Уточнена теоретична сутність та історія виникнення соціальної функції держави; визначені її особливості, існуючі ризики та можливості реалізації на практиці в Україні; обґрунтована необхідність підготовки кваліфікованих спеціалістів з соціальної роботи.

Ключові слова: держава, соціальна функція, соціальна робота, підготовка спеціалістів.

Сасина Людмила Александровна

Харьковский национальный экономический
университет им. С.Кузнеця, Харьков, Украина

РЕАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ФУНКЦИИ ГОСУДАРСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация. Уточнена теоретическая сущность и история возникновения социальной функции государства; определены ее особенности, существующие риски и возможности реализации на практике в Украине; обоснована необходимость подготовки квалифицированных специалистов по социальной работе.

Ключевые слова: государство, социальная функция, социальная работа, подготовка специалистов.

Lyudmila Sasina

Simon Kuznets Kharkov National University of Economics
Kharkov, Ukraine

IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL FUNCTION OF THE STATE IN UKRAINE

Annotation. The theoretical essence and history of the social function of the state have specified. Its features, existing risks and opportunities for implementation in Ukrainian practice have determined. The necessity of qualified specialists training in social work have grounded.

Keywords: state, social function, social work, training of specialists.

Специфіку українських соціальних процесів визначає стрімка зміна умов життя населення, соціальна диференціація. Функціонування економіки в умовах ринку супроводжується погіршенням ситуації в соціальній сфері. В суспільстві гостро постали питання виживання, збереження фізичного, духовного і морального здоров'я, економічної і соціально-психологічної адаптації до нових умов мільйонів людей. Тому стан соціальних процесів в нинішньому українському суспільстві можна охарактеризувати як незадовільний [1 - 3].

Громадськість, науковці, експерти, ЗМІ вкрай критично оцінюють результати соціальної діяльності влади України. Неефективність соціальної політики пояснюється, скоріше за все, глибокими протиріччями між декларативними і реальними її цілями. Зняття цих протиріч потребує наукового обґрунтування, компетентного вирішення проблем соціальної безпеки і захисту населення, соціальної підтримки найбільш незахищених і принижених груп і верств населення. Перші кроки влади в цьому напрямі не дозволяють говорити про утвердження соціальної справедливості, питання залишаються відкритими.

Теоретичний аналіз існуючих проблем та практичне їх дослідження здійснюють вітчизняні і зарубіжні вчені (А. Гальчинський, В. Гришкін, Н. Деєва, Н. Добрева, Е. Лібанова, Н. Пильгун, Ф. Хайек та інші), проте ситуація в країні не змінюється на краще.

Метою даного дослідження є уточнення теоретичної сутності соціальної функції держави, визначення можливостей її реалізації в Україні.

В науковій літературі поняття «соціальне» тлумачиться по-різному, хоча існуючі відмінності можна пояснити бажанням авторів акцентувати увагу читачів на певних аспектах реальності. Загальний же зміст поняття залишається незмінним, його влучно відобразив А. Гальчинський: «Поняття «соціальне» набуває однакового значення з поняттям «цивілізаційне», а цивілізація є сконструйованою людиною соціальною реальністю» [1, с. 92]. Раніше своє визначення цього поняття дав Ф. Хайек: «... люди стали називати «соціальним»

(суспільним) те, що є головною перепорою для самого підтримання життя суспільства» [4, с. 203]. Ці тлумачення - не суперечливі, вони взаємно доповнюють одне одного і можуть бути використані як основні в дослідженні.

Розглянемо історію виникнення проблеми соціальності.

Підтримка малозабезпечених і бідних людей в Європі здійснювалась ще до появи держави приватними доброчинниками. В якості суб'єкта соціального захисту держава почала сприйматися в XV – XVI столітті, що знайшло відображення в працях М. Грека, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є та інших.

Під впливом суспільних трансформацій в XVI – XVIII століттях був сформований новий суспільний запит, пов'язаний з рефлексією можливостей удосконалення суспільства. Відповідаючи на цей запит, філософи більш пізнього періоду (Т. Кампанелла, Ж. Мельє, Ш. Фур'є, К. Сен-Сімон, Р. Оуен та інші) обґрунтовували ідею про побудову гармонійного суспільства з усталеною соціальною сферою, в якому існуватимуть умови для розвитку здібностей людей і не буде бідних.

Цілісна ідеологія соціальності почала формуватись з розвитком капіталістичних відносин, коли в масовій свідомості громадян проявилось критичне ставлення до нових реалій життя. Тому разом зі становленням індустріального і постіндустріального суспільства виникли передумови для виконання державою особливої, соціальної, функції, яка полягає в забезпеченні високого рівня соціального захисту всіх громадян, соціальному регулюванні, піклуванні про соціальну справедливість.

В Європі відносини «суспільство – людина» стали реально змінюватись, коли в XVIII столітті держава офіційно взяла на себе функцію соціального забезпечення. Спочатку це було правове регулювання соціальних процесів, потім бюджетне фінансування соціальних програм і створення державних структур соціального забезпечення. Згодом з'явилися інші атрибути соціальності держави – соціальне страхування, відповідальність за рівень добробуту, доступність освіти і медицини, згладжування соціальної нерівності,

забезпечення зайнятості населення і таке інше. Таким чином, на конкретному етапі розвитку цивілізації держава закономірно і логічно приймає на себе соціальну функцію, усвідомлюючи зміну ролі людини в суспільстві, залежність суспільного прогресу від потенціалу нації.

Для визначення саме такої характеристики держави теоретики і практики звичайно використовують слабо диференційовані в масовій свідомості поняття: «соціальна держава», «соціальна правова держава», «держава добробуту», «держава загального добробуту». Насправді ж, слід зазначити, що відрізняються не тільки поняття, але і їх зміст. Так, в світовій науковій літературі соціальність держави тлумачать як систему соціального піклування і забезпечення найбільш вразливих верств населення, як згладжування структурної соціальної нерівності, як підвищення загального добробуту населення. Проте всі дослідники погоджуються з тим, що основними ознаками соціальної держави є: пріоритет соціальних цінностей в офіційній державній ідеології; правове, законодавче забезпечення соціальної політики; функціонування систем соціального страхування, соціального забезпечення, соціального захисту і зайнятості; справедливість соціальної політики, яка спрямована на підвищення добробуту всіх громадян.

Очевидним є факт, що ознаки соціальної держави в Україні відсутні. Розглянемо проблему докладніше.

В масовій свідомості громадян утвердилось переконання, що низький рівень життя українців – це результат неефективності системи: ми працюємо не гірше інших, але не маємо тих доходів, що європейці. І висновок міг бути один: необхідно все перебудувати так, як в Західній Європі чи в США.

На жаль, виявилось, що хід і результати реформ в Україні спотворені соціогенними ризиками. Визначимо, на наш погляд, два головні.

Перший – відсутність ідеології реформ і «розмиті» домінуючі соціальні доктрини. Очікувана парадигма функціонування України в умовах нового глобального світового устрою так і не з'явилась, національні цілі і інтереси не усвідомлені, стратегія перебудови країни не розроблена.

Замість цього звичним стало еkleктичне запозичення західних рецептів, схем перетворень, українському суспільству нав'язуються неприйнятні для нього соціальні проекти, не враховуються їх нищівні наслідки.

Другий соціогенний ризик – деіндустріалізація української економіки. Руїнація промисловості призвела до руїнації соціальної сфери, яка утримувалась за рахунок бюджету і коштів підприємств. В зв'язку з цим головною соціальною проблемою стало різке зниження життєвого рівня громадян. Цей показник інтегрально відображає загальний стан справ в Україні, країна виявилась однією з найбідніших.

Крім того, в атмосфері суспільства типу раннього капіталізму все ще продовжуються процеси переділу власності, варварського накопичення первісного капіталу, що супроводжується знищенням виробництв, соціальної інфраструктури, зменшенням людського потенціалу. В такому разі мова про побудову громадянського суспільства і правової держави соціального спрямування не йде взагалі.

Зазначене раніше дозволяє зробити логічний висновок: в умовах загострення соціально-економічних проблем в Україні принципово важливим є забезпечення консолідації суспільства, досягнення взаєморозуміння і взаємодії різних соціальних груп, соціальної згуртованості на національному рівні, соціальної стабільності. Ситуація ускладнюється подальшою глобалізацією економіки, яка формує вкрай складний і протирічливий соціокультурний контекст, несе в собі нові загрози і ризики для вирішення соціальних проблем в нашій країні. В цей період ступінь відповідальності держави, її активність повинні зростати.

Протиріччя, породжені ХХІ століттям, особливості функціонування і розвитку сучасних суспільств, потребують осмислення, пояснення, передбачення явищ і процесів, що можуть мати місце. Цю задачу покликана вирішувати соціологія. Беззаперечною перевагою сучасної соціологічної науки є ще не реалізовані можливості бути корисною суспільній практиці. Застосування соціологічного знання особливо актуальне для України, яка

переживає кризу своєї трансформації. Однак, слід відмітити, що розвитку сучасної соціологічної та інших суспільних наук в Україні заважають матеріальні труднощі, а саме: з цієї причини академічні школи не одержують державної підтримки, втрачається теоретичний рівень. Це означає, що виникає загроза зведення соціології до вивчення суспільної думки та рейтингів політиків, економіки – до маркетингових досліджень, політології – до розробки виборчих технологій. Хоча відомо, що при вирішенні будь-яких поточних суспільних проблем необхідно спиратись на систематизовані фундаментальні теоретичні знання. Тим не менше, можна стверджувати, що в ХХІ столітті саме знання соціальних наук допоможе забезпечити цивілізаційний характер сумісного проживання людей на планеті. Це століття потребує нових спеціалістів, здатних відповідати на виклики часу, розвивати теорію, впроваджувати її в практику. Одним з найважливіших напрямків вирішення цієї задачі є удосконалення гуманітарної освіти, підвищення ефективності підготовки кадрів для соціальної сфери.

Майбутні спеціалісти повинні бути фундаментально підготовленими, компетентними в вирішенні тактичних і стратегічних завдань. Для цього їм потрібно мати сформовану наукову картину світу, глибоко розуміти процеси, що протікають, творчо мислити, добре знати предметне поле, в якому будуть працювати, і, звичайно, любити людей. Зараз в організації управління соціальною сферою гостро відчувається відсутність таких кадрів.

Соціальна робота за своїм змістом багатофункціональна, складним чином інтегрована в державну і суспільну діяльність, тому мова йде не тільки про працівників, які безпосередньо на практиці здійснюють матеріальну, соціально-реабілітаційну, медико-терапевтичну, психолого-педагогічну, консультативну допомогу індивідам і групам людей в складних життєвих ситуаціях, але і про працівників, які забезпечують ефективність такої допомоги, це, перш за все, соціологи, інформатики і управлінці.

В ході навчання майбутні і вже діючі спеціалісти повинні набути таких двох основних компетентностей: здатності здійснювати моніторинг соціальної

сфери і соціальної ситуації в Україні на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях; здатності забезпечувати ефективний соціальний захист різних груп населення.

Набуття першої компетентності дозволить відслідковувати соціальні процеси в суспільстві, в соціальній і соціально-трудої сферах, оцінювати соціальне самопочуття населення в цілому і окремих соціально-демографічних груп, що є основою для прогнозування ситуації в Україні, прийняття оптимальних рішень стосовно удосконалення управління соціально-економічним розвитком країни.

Набуття другої компетентності дозволить визначати перспективні форми і види надання соціальної допомоги населенню, удосконалювати існуючу організаційну структуру управління соціальним захистом, регулювати процеси в сфері соціально-трудої відносин, зайнятості і міграції, розробляти норми і стандарти соціального обслуговування.

Серйозною перешкодою на шляху до укомплектування соціальної сфери компетентними спеціалістами є невикорядано низька в ній заробітна плата. Необ'єктивна диференціація заробітних плат в нашій країні забезпечує лише злиденне існування працівників соціальної сфери і гарантовану бідність їх на пенсії. Це можна вважати проявом соціальної несправедливості, коли заробітна плата не відображає реальний трудовий внесок, трудові затрати і є наслідком неефективної соціальної політики в Україні. З іншого боку, в умовах розвалу промисловості, спаду раніше набутого рівня розвитку сільського господарства, освіти, науки, охорони здоров'я, орієнтації на сировинний вектор функціонування економіки соціальна політика навряд чи може бути іншою.

Очевидно, що вирішувати ці питання слід системно на державному рівні. Якщо соціальний розвиток країни є не декларацією, а усвідомленою необхідністю, то на всіх щаблях управління державою потрібно залучати спеціалістів з соціології, інформатики, соціальної роботи, які мають відповідну освіту.

З урахуванням кількості і гостроти соціальних проблем в Україні можна стверджувати, що їх вирішення слід розпочинати з розробки теоретичних засад соціальної політики і концептуальних підходів до визначення ключових напрямків соціального розвитку України, які б враховували реалії сьогодення. Для цього необхідно скористатись науковими розробками і практичним досвідом побудови ефективної соціальної політики в розвинених країнах світу. наявність визначених теоретичних засад дозволить розробити науково-методичне забезпечення діяльності соціальних служб, професійної підготовки і перепідготовки кадрів для них.

Загалом соціологічна і соціальна освіченість необхідна тій частині інтелектуальної еліти, яка зацікавлена в оздоровленні суспільства, формуванні умов для його стійкого розвитку, реалізації на практиці задекларованої соціальної функції держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А.Гальчинський. - К.: Либідь, 2006. - 312 с.
2. Дєєва Н. Особливості реалізації соціальної функції держави. Економічний вісник НГУ. – Д.: 2016, №4, с. 39-49.
3. Сасіна Л. О. Проблема соціальної справедливості в Україні. Актуальные науч. иссл. в современном мире: XXIХ Междун. науч. конф, 26-27 сентября 2017г.// Сб. науч. трудов – Переяслав-Хмельницкий, 2017.- Вып. 9(29), ч.4, с. 109-114.
4. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма: пер. с англ. / Ф. Хайек. – М. Новости: Catallaxy, 1992. – 304 с.